Boshlang‘ich ta’limda tarbiya va ta’lim integratsiyasining pedagogik imkoniyatlari.

Yoqubjonova Go‘zalxon Xasanboy qizi
Qo`qon davlat universiteti Boshlang‘ich ta’lim kafedrasi o‘qituvchisi
Xojiqurbonova Kumushxon Anvarjon qizi
Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang‘ich ta’lim jarayonida ta’lim va tarbiyaning o‘zaro uzviyligini ta’minlash, ularni yagona pedagogik jarayon sifatida tashkil etishning nazariy va amaliy asoslari yoritilgan. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining intellektual salohiyatini rivojlantirish, ma’naviy-axloqiy fazilatlarini shakllantirish hamda ijtimoiy hayotga moslashuvini ta’minlashda ta’lim va tarbiya integratsiyasining ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, dars jarayonida milliy va umuminsoniy qadriyatlar, interfaol metodlar, muammoli vaziyatlar hamda hamkorlikka asoslangan pedagogik yondashuvlardan foydalanish imkoniyatlari ochib berilgan. Maqolada ta’lim-tarbiya integratsiyasini samarali tashkil etish orqali o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, mas’uliyat, vatanparvarlik, o‘zaro hurmat va hamkorlik kabi muhim fazilatlarni rivojlantirishga doir pedagogik tavsiyalar bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta’lim, ta’lim va tarbiya integratsiyasi, pedagogik jarayon, ma’naviy-axloqiy tarbiya, milliy qadriyatlar, umuminsoniy qadriyatlar, interfaol metodlar, shaxs kamoloti, mustaqil fikrlash, pedagogik texnologiyalar.

Bugungi kunda ta’lim tizimini takomillashtirish, yosh avlodni har tomonlama barkamol etib tarbiyalash hamda ularning intellektual, ma’naviy va ijtimoiy salohiyatini rivojlantirish davlat ta’lim siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim bosqichi bolaning shaxs sifatida shakllanishida muhim ahamiyatga ega. Chunki aynan shu davrda o‘quvchilarda bilim olishga bo‘lgan munosabat, axloqiy qarashlar, ijtimoiy xulq-atvor me’yorlari, milliy qadriyatlarga hurmat va mustaqil fikrlashning dastlabki asoslari shakllanadi. Shu sababli boshlang‘ich ta’lim jarayonida bilim berish bilan bir qatorda, o‘quvchilarning ma’naviy-axloqiy rivojlanishiga ham alohida e’tibor qaratish zarur.

Ta’lim va tarbiya o‘zaro chambarchas bog‘liq bo‘lgan pedagogik jarayonlardir. Ta’lim o‘quvchilarning bilim, ko‘nikma va malakalarini shakllantirishga xizmat qilsa, tarbiya ularning xulq-atvori, dunyoqarashi, qadriyatlari va shaxsiy fazilatlarini rivojlantirishga yo‘naltiriladi. Ushbu ikki jarayonni bir-biridan ajratilgan holda tashkil etish ta’limning tarbiyaviy imkoniyatlaridan to‘liq foydalanishga to‘sqinlik qilishi mumkin. Aksincha, ta’lim va tarbiyaning integratsiyasi o‘quvchilarning bilimlarni o‘zlashtirishi bilan birga,

ISSN: 3060-4648 | www.eyib.uz

ulardan hayotiy vaziyatlarda oqilona foydalanishi, o‘z xatti-harakatlarini baholashi va jamiyatda munosib o‘rin egallashiga yordam beradi.

Ta’lim va tarbiya integratsiyasi deganda o‘quvchilarga bilim berish jarayonini ularning ma’naviy, axloqiy, ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishi bilan uzviy bog‘liq holda tashkil etish tushuniladi. Bunda dars mazmuni, pedagogik metodlar, o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi munosabatlar hamda sinfdan tashqari faoliyat yagona tarbiyaviy maqsadga yo‘naltiriladi. Mazkur yondashuv o‘quvchilarda nafaqat bilimdonlik, balki odoblilik, mas’uliyat, halollik, mehnatsevarlik, insonparvarlik va hamkorlik kabi fazilatlarni ham shakllantirish imkonini beradi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh va psixologik xususiyatlari ta’lim-tarbiya integratsiyasini tashkil etishda muhim omil hisoblanadi. Bu yoshdagi bolalar ko‘proq aniq misollar, obrazli tasvirlar, hayotiy vaziyatlar, o‘yinlar va bevosita faoliyat orqali bilimlarni o‘zlashtiradilar. Shu bois o‘qituvchi dars mazmunini tanlashda o‘quvchilarning qiziqishlari, hayotiy tajribasi va individual xususiyatlarini hisobga olishi lozim. Masalan, ona tili darsida badiiy matnlarni o‘rganish orqali o‘quvchilarning o‘qish va yozish ko‘nikmalari rivojlantirilishi bilan birga, undagi qahramonlarning xatti-harakatlari tahlil qilinib, yaxshilik, rostgo‘ylik, do‘stlik va mehr-oqibat kabi tushunchalar mustahkamlanadi.

Matematika darslari ham tarbiyaviy imkoniyatlarga ega. Matematik masalalarni yechish jarayonida o‘quvchilarda aniqlik, tartiblilik, sabr-toqat, mantiqiy fikrlash va mas’uliyat kabi sifatlar rivojlanadi. Guruhda masala yechish, javoblarni o‘zaro tekshirish va natijalarni muhokama qilish esa hamkorlik, o‘zaro hurmat va boshqalarning fikrini tinglash ko‘nikmalarini shakllantiradi. Masalan, o‘quvchilarga maktab kutubxonasidagi kitoblarni sinflar bo‘yicha taqsimlashga oid masala berilishi mumkin. Bunda ular matematik hisob-kitoblarni bajarish bilan birga, kitoblarni asrash, umumiy mulkka ehtiyotkorona munosabatda bo‘lish va jamoaviy mas’uliyat haqida ham tushunchaga ega bo‘ladilar.

Tabiiy fanlarni o‘qitishda ta’lim va tarbiya integratsiyasi ekologik madaniyatni rivojlantirish bilan chambarchas bog‘liq. O‘quvchilar o‘simliklar, hayvonlar, suv, havo va tuproq haqidagi bilimlarni egallash jarayonida tabiatni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va atrof-muhitga mas’uliyatli munosabatda bo‘lish zarurligini anglaydilar. Masalan, “Suvning ahamiyati” mavzusini o‘rganishda suvning inson va tabiat hayotidagi o‘rni tushuntiriladi, suvni tejashga oid amaliy topshiriqlar bajariladi hamda kundalik turmushda ekologik mas’uliyatni namoyon etish yo‘llari muhokama qilinadi. Bunday faoliyat bilimlarni hayotiy tajriba bilan bog‘lashga va o‘quvchilarda tabiatga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirishga xizmat qiladi.

Ta’lim-tarbiya integratsiyasining yana bir muhim yo‘nalishi milliy va umuminsoniy qadriyatlarni o‘quv jarayoniga singdirishdir. O‘zbek xalqining urf-odatlari, an’analari, xalq og‘zaki ijodi namunalari, buyuk ajdodlar merosi va tarixiy obidalari o‘quvchilarda milliy o‘zlikni anglash, Vatanga muhabbat va ajdodlar merosiga hurmat tuyg‘ularini rivojlantirish uchun muhim manba hisoblanadi. Shu bilan birga, tinchlik, adolat, bag‘rikenglik, inson huquqlarini hurmat qilish va o‘zaro

ISSN: 3060-4648 | www.eyib.uz

yordam kabi umuminsoniy qadriyatlar ham ta’lim mazmunida izchil yoritilishi lozim.

Masalan, o‘qish darslarida xalq ertaklari va hikoyalarini tahlil qilish orqali o‘quvchilar qahramonlarning xatti-harakatlarini baholash, yaxshilik va yomonlikni farqlash, muayyan vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilish haqida fikr yuritadilar. Bunda o‘qituvchining vazifasi tayyor axloqiy xulosalarni berish bilangina cheklanmaydi. U o‘quvchilarni mustaqil mushohada yuritishga, qahramonlarning xatti-harakatlarini dalillar asosida izohlashga va o‘z qarashlarini bayon etishga yo‘naltirishi kerak. Bu jarayon axloqiy tushunchalarning ongli ravishda o‘zlashtirilishiga yordam beradi.

Ta’lim va tarbiya integratsiyasini samarali tashkil etishda zamonaviy pedagogik metodlardan foydalanish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan, muammoli ta’lim, rolli o‘yinlar, loyiha metodi, munozara, kichik guruhlarda ishlash va hayotiy vaziyatlarni tahlil qilish o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlaydi. Ushbu metodlar orqali o‘quvchilar bilimlarni tayyor holda qabul qilmay, balki ularni izlanish, muhokama va amaliy faoliyat orqali o‘zlashtiradilar.

Muammoli vaziyatlar o‘quvchilarning axloqiy qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishda, ayniqsa, samaralidir. Masalan, “Sinfda bir o‘quvchi topshiriqni bajarishda qiynalayotgan bo‘lsa, unga qanday yordam berish mumkin?” degan savol asosida muhokama tashkil etish mumkin. O‘quvchilar turli yechimlarni taklif qiladilar, o‘z fikrlarini asoslaydilar va o‘zaro yordamning ahamiyatini anglaydilar. Bunday faoliyat ularda hamdardlik, hamkorlik, mas’uliyat va jamoaga daxldorlik tuyg‘ularini rivojlantiradi.

Ta’lim-tarbiya integratsiyasining samaradorligi o‘qituvchining pedagogik mahorati va shaxsiy namunasiga ham bog‘liq. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari ko‘pincha kattalarning xatti-harakatlarini kuzatish va ularga taqlid qilish orqali ijtimoiy xulq-atvorni o‘zlashtiradilar. Shu sababli o‘qituvchining adolatli munosabati, samimiyligi, intizomi, o‘quvchilar fikriga hurmat bilan qarashi va o‘z vazifalariga mas’uliyatli yondashuvi katta tarbiyaviy ahamiyatga ega. O‘qituvchi tomonidan yaratilgan sog‘lom psixologik muhit o‘quvchilarning o‘z fikrini erkin ifodalashi, xatolaridan xulosa chiqarishi va o‘z imkoniyatlariga ishonchini mustahkamlashiga yordam beradi.

Bundan tashqari, ta’lim va tarbiya integratsiyasini faqat dars mashg‘ulotlari bilan cheklab qo‘ymaslik kerak. Sinfdan tashqari tadbirlar, kitobxonlik mashg‘ulotlari, ekologik aksiyalar, ijodiy loyihalar, muzeylarga sayohatlar va jamoaviy ishlar ta’limiy maqsadlarni tarbiyaviy vazifalar bilan uyg‘unlashtirish imkonini beradi. Masalan, “Mehribonlik va hamkorlik haftaligi” doirasida o‘quvchilar birgalikda foydali ishlarni rejalashtirishlari, maktab muhitini yaxshilashga oid takliflar ishlab chiqishlari va bajarilgan ishlar natijalarini taqdim etishlari mumkin. Bunday tadbirlar o‘quvchilarning tashabbuskorligi va ijtimoiy faolligini rivojlantiradi.

Shu bilan birga, integratsiyalashgan ta’limni amalga oshirishda ayrim muammolar ham uchrashi mumkin. Jumladan, dars vaqtining cheklanganligi, fanlararo aloqalarni rejalashtirishdagi qiyinchiliklar, metodik materiallarning yetarli

ISSN: 3060-4648 | www.eyib.uz

emasligi va ta’limiy maqsadlarning tarbiyaviy maqsadlar bilan uyg‘unlashtirilmasligi jarayon samaradorligini pasaytirishi mumkin. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun o‘qituvchilarning metodik tayyorgarligini oshirish, fanlararo dars ishlanmalarini ishlab chiqish, ilg‘or pedagogik tajribalarni ommalashtirish va maktablarda hamkorlikka asoslangan metodik faoliyatni rivojlantirish maqsadga muvofiqdir.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich ta’limda tarbiya va ta’lim integratsiyasi o‘quvchini har tomonlama rivojlantirishga qaratilgan yaxlit pedagogik yondashuv hisoblanadi. Ushbu yondashuv bilimlarni o‘zlashtirish, amaliy ko‘nikmalarni rivojlantirish va ijobiy shaxsiy fazilatlarni shakllantirishni o‘zaro uyg‘unlashtiradi. Ta’lim mazmuniga tarbiyaviy vazifalarni maqsadli singdirish orqali o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, mas’uliyat, halollik, mehnatsevarlik, vatanparvarlik, ekologik madaniyat va hamkorlik kabi muhim sifatlarni rivojlantirish mumkin.

Boshlang‘ich sinflarda ta’lim-tarbiya integratsiyasining samaradorligini oshirish uchun, birinchi navbatda, har bir darsning ta’limiy va tarbiyaviy maqsadlari o‘zaro muvofiqlashtirilishi lozim. Shuningdek, o‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish, interfaol metodlardan foydalanish, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni o‘quv mazmuniga singdirish hamda oila va maktab hamkorligini mustahkamlash muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi to‘g‘risidagi Farmoni. PF-158-son, 2023-yil 11-sentabr.

2. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg‘armasi nashriyoti, 2006.

3. Yoqubjonova G.X. БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМДА STEAM ТЕХНОЛОГИЯСИ АСОСИДА ДАРСЛАРНИ ЛОЙИҲАЛАШ ВА ЎҚИТИШ МОДЕЛЛАРИ. PROSPECTS AND MAIN TRANDS IN MODERN SCIENCE International scientific-online conference Part 22 May 29th COLLETIONS OF SCIENTIFIC WORKS MADRID 2025 263-267 bet.

4. Yoqubjonova G.X. O‘zbekistonda STEAM ta’lim modelining joriy etish imkoniyatlari. Boshlang`ich ta’limda zamonaviy ta’lim tarbiya: muammo va yechimlar xalqaro konferensiya 2025 yil. 105-108 betlar.

5. Yoqubjonova G.X. STEAM ta’lim konsepsiyasining ilmiy-metodologik manbalari va tarixiy taraqqiyoti. Boshlang`ich ta’limda zamonaviy ta’lim tarbiya: muammo va yechimlar xalqaro konferensiya 2025 yil. 25-28 betlar.

ISSN: 3060-4648 | www.eyib.uz